

Oponentský posudek

Martin Janovský, Středověká ves a její přírodní prostředí. Modelové příklady (8. - 15. století)

Diplomová práce. FF UK Praha, Ústav pro archeologii. 83 stran textu včetně literatury, 57 stran příloh.

Diplomová práce se zaměřila na problematiku zaniklých středověkých vesnic a jejich přírodního prostředí. Cíle práce jsou definovány volně, ostatně samotný název definuje badatelský záměr natolik široce, že by jakékoliv specifičtější formulování cílů nutně vyžadovalo rozšířit v názvu práce ještě alespoň podtitulek, který by označil, jaké aspekty přírodního prostředí má autor na mysli. Těch může být celá řada. Široké zadání je tedy trochu na škodu celého projektu.

Z textu na straně 11-12 vyplývá, že problematika bude cílena na dva zaniklé středověké sídelní celky ve středních Čechách a to Jevany-Dubinu a Hol a že základním nástrojem bude, vedle užitých nedestruktivních metod archeologického terénního výzkumu, také geochemický průzkum a jeho interpretace. Ve volbě geochemie jako hlavní metody diplomové práce se však skrývá určitý problém, a to právě ve vztahu k nejasně definovaným cílům práce. Geochemický průzkum je sice jednou ze metod geoarcheologie, ale pro poznání přírodního prostředí archeologických nalezišť jde o metodu spíše doplňkovou a okrajovou. Nutno však přiznat, že díky dnešní generaci dostupných XRF spektrometrů jde o metodu rychlou a účinnou, zvládnutelnou za asistence specialistů i pokročilejšímu studentovi oboru archeologie.

Otázky přírodního a bioarcheologického prostředí sídelních útvarů lze dnes bohužel řešit pouze nasazením řady navzájem se podporujících synergických metod, v prostředí středověké vesnice minimálně nástroji geoarcheologie (kam lze geochemické metody přiřadit), ale zejména archeobotanikou, archeozoologií a krajinnou archeologií.

Podívejme se tedy, jak se Martin Janovský vyrovnal s absencí většího podpůrného analytického týmu. Musím uznat, že celkem dobře. Zaměřil se totiž na podrobnou nedestruktivní archeologickou revizi dvou zmíněných sídelních útvarů Jevany-Dubina u Jevan a Hol v Klánovickém lese u Újezdu nad Lesy, což zkombinoval s vlastním geochemickým průzkumem. Pozorování a dokumentace terénních situací je výborně zpracovaná a je dobrým základem pro pevnější ukotvení obou sídelních útvarů nejen v chronologickém rámci, ale i v otázce řešení jejich vzhledu a funkce.

Kombinace výstavby argumentů v oblasti archeologických terénních metod (terénní pozorování a jejich interpretace) s metodologickým exaktním postupem geoarcheologie (v tomto případě geochemie) je ale celkově chaotická a neuspořádaná, zjevně odrážející malou zkušenost autora s argumentačními postupy exaktních věd. Na začátku celé práce bych očekával obsáhlou rešerši stávající problematiky, která by uvedla historický kontext. Tak například exkurs, zbytečně daný na konec práce pod označením kapitola 6, mohl klidně tvořit tento historický rámeček problematiky, po kterém by mohla být zařazena suma stávajících archeologických znalostí o ZSO v České republice. Toto však práci bohužel není, fragmenty problematiky jsou jen nesystematicky zmíněny v různých částech textu.

Z hlediska výzkumu přírodního prostředí je nejcennější částí geochemická analýza sídelního útvaru Hol. Za nejdůležitější považuji zachycení vysoké koncentrace fosforu v intravilánu vsi oproti zanedbatelným hodnotám P v okolní plužině (s. 67). Zde je ale jeden dosti zásadní problém. Fosfor je značně mobilní prvek, především jeho pohotová zásoba v půdě. Jeho koncentrace, dodané hnojením mrvou ve středověku, mohly být za několik staletí spotřebovány subrecentní a recentní vegetací, především náročnějšími dřevinami (autor to sám píše na straně 15) takže se nemusí v chemickém

signálu projevit. Bylo by celkem užitečné, kdyby autor, pokud v práci uvádí vstupní geochemickou rešerši, s tím pracoval i při vyhodnocování výsledků měření. To se nestalo. Další podpurná metoda, zjišťující přítomnost či nepřítomnost vrcholně středověkého hnojení, je koncentrace hnojných shluků keramiky v bývalé středověké ornici (Kuna et al. 2004), vůbec nebyla využita. Stačilo málo a to střepy při sondáži zachytit, spočítat a vyhodnotit (viz Houfková et al. 2015). Autor totiž pouze na základě jedné metody konstatuje, že geochemický signál v prostředí plužiny odráží geochemický charakter podloží. To je myslím málo. Data jsou to ale cenná v každém případě, byť neukazují nic přesvědčivého. Důležité je to zkusit a to autor učinil a myslím, že s velkým úsilím a nasazením.

Autorův analytický postup je v zásadě správný, slušelo by ale, kdyby v tomto ohledu nebyl stručný a lépe popsal metodický postup, zejména co se mnohorozměrné analýzy dat týče. Metoda PCA je dobře zvolena, ale nechápu, proč autor lépe a podrobněji nevysvětlil podstatu hodnot F1...F5, které jsou komentovány neočekávaně a bez jakéhokoliv uvedení, byť jsou klíčové pro vlastní plužinu a její geochemický průzkum. Na malých obrázcích (Příloha 7) je kvantifikace téměř nečitelná. Jelikož jsem ale více jak dvacet let pobytu mezi přírodovědci v mnohorozměrné analýze dat cvičen, tak jsem to pochopil, ale je třeba brát v úvahu, že text je primárně určen archeologům, z nichž řada tento způsob analýzy nezná.

Vím, že autorova škola je nakloněna spíše historičtějším (sociálním) explanacím masového zániku vsí a jejich plužin na konci vrcholného středověku a v raném novověku, přesto bych, být autorem, pracoval také s hypotézou klimatologickou. S touto text nepracuje vůbec, byť autor píše, že u vsí v marginálních ekologických podmínkách stačil malý několikaletý otřes v produkci a sídliště muselo zaniknout. V tomto ohledu je interpretace zániku obou sídelních jednotek poněkud jednostranná.

K textu práce mám dílčí výtky, spojené s otázkami pro obhajobu:

1. První se týká téměř mizivé práce s vegetačním krytem, přestože vegetační kryt přírodní podmínky zásadním způsobem určuje. Práci Z. Neuhäuslové a kol. Mapa potenciální vegetace České republiky, je třeba brát pouze jako ilustrativní vodítko, nikoliv jako informační podklad pro archeologické texty. Jde o zastaralý koncept. V dnešní době podrobného pyloanalytického modelování je pro území České republiky k dispozici mnoho prací, které na základě obrovské sumy palynologických dat podrobně a chronologicky diskrétně popisují modelový stav vegetace v mnoha regionech ČR. Jde například o práci V. Abrahama a kol. (2016), kde by se autor dočetl o základních vývojových tendencích reálné vegetace, včetně dat z vrcholného středověku v Polabí. Proč ale autor nevyužil pro Jevany-Dubinu starší práci S. Butlera (1993), která popisuje vývoj vegetace ve Voděradských Bučinách ?

K tomu poznámka: Pokud by autor s paleoekologickou literaturou více pracoval, zjistil by, že rozhodně nelze pracovat se současným, dramaticky pozmeněným stavem vegetace, která oba středověké, jistě odlesněné sídelní útvary po jejich zániku přerostla. Autor se o to ostatně ani nepokouší a tak je rekonstrukce, vyčtená z Mapy potenciální vegetace v jeho textu jediným, bohužel velmi statickým a překonaným popisem vegetace okolí obou zaniklých sídelních útvarů. V případě Klánovického lesa zase nebyl využit podrobný popis vývoje vegetace za posledních čtyřicet let z pera J. Novákové (2008). Autor by zde mohl čerpat o vegetaci Klánovického lesa, který zkoumá, reálné údaje.

2. Autor ví, že studium zaniklých středověkých osad, často se nacházejících na ekonomické a ekologické periférii, bude vždy zatíženou právě skutečností jejich „nepovedené“ lokace. Výsledky studia takových útvarů budou tedy vždy trochu asymetrické a vzhledem k úspěšným založením vsí nereprezentativní. Nestudujeme totiž středověkou ves v její ideální lokaci (což je případ většiny

českých žijících vesnic), ale sídelní útvar jaksi odsouzený k zániku už v době svého založení. Může autor uvést svůj pohled na věc?

3. Čím si autor vysvětluje vysokou koncentraci fosforu v intravilánu Holu?

Celkově lze, přes všechny problémy, spojené s velice složitou problematikou, shrnout, že autor odvedl velmi slušnou a inovativní práci, zvládl vyspělou soudobou metodiku výzkumu ZSV, ve které s úspěchem zkombinovat metodiku terénního archeologického výzkumu a geochemické prospekce.

Práci proto **doporučuji** k obhajobě a navrhuji ji klasifikovat stupněm **velmi dobře**.

V Českých Budějovicích dne 28. 8. 2017

Doc. PhDr. Jaromír Beneš, Ph.D.

Literatura:

ABRAHAM, V., KUNEŠ, P., PETR, L., SVITAVSKÁ SVOBODOVÁ, H., KOZÁKOVÁ, R., JAMRICOVÁ, E., ŠVARCOVÁ, M.G. and POKORNÝ, P., 2016. A pollen-based quantitative reconstruction of the Holocene vegetation updates a perspective on the natural vegetation in the Czech Republic and Slovakia. *Preslia*, **88**(4), 409-434.

BUTLER, Simon. A strategy for lowland palynology in Bohemia. *Památky archeologické*. 1993, **84**(2), 102-110.

HOUFKOVÁ, P., BUMERL, J., POSPÍŠIL, L., KARLÍK, P., BENEŠ, J., BERNARDOVÁ, A., HRABALÍKOVÁ, M., MOLNÁROVÁ, K.J. and HEJCMAN, M., 2015. Origin and development of long-strip field patterns: A case study of an abandoned medieval village in the Czech Republic. *Catena*, **135**, pp. 83-91.

KUNA, M., BENEŠ, J., DRESLEROVÁ, D., KŘIVÁNEK, R., MAJER, A., PRACH, K., TOMÁŠEK, M. 2004. Nedestruktivní archeologie. Academia, Praha.

NOVÁKOVÁ, J., 2008. Vegetation changes in Prague's suburban forest during the last 40 years - Human impact and legislative protection. *Urban Forestry and Urban Greening*, **7**(4), pp. 301-314.